

Iṣẹ̀ Silẹ̀bù Olóhùn Àárín inú Àpólà Oníbàátan nínú Èka-Èdè Gúsù-Mọ̀-Ìlà- Oòrùn Yorùbá

Adeniyi, Sakiru

Àṣamọ̀

Òpọ̀ onímọ̀ ède Yorùbá ni àktyèsì ifarahàn iṣẹ̀ silẹ̀bù olóhùn òkè hàn sí kedere, àktyèsì ifarahàn iṣẹ̀ silẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan kò jẹ̀ àjọ̀jì sí òpòlòpò onímọ̀ bàkan náà. Èrò méjì ló wà lóri iṣẹ̀ fàwélé olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan nínú ède Yorùbá àjùmọ̀lò; àwọn onímọ̀ kan gbà pé fàwélé olóhùn àárín ló ní fi àpólà oníbàátan hàn nínú ède Yorùbá nígbà tí àwọn onímọ̀ kan tako èrò yìí. Ajíbóyè jẹ́ gíwá àwọn tó gbà pé fàwélé olóhùn àárín ló ní fi àpólà oníbàátan hàn nínú ède Yorùbá àjùmọ̀lò nígbà tí Awóbùlúyí jẹ́ òpómúléro tó tako èrò yìí. Kí á máá déèna pènu, iṣẹ̀ yìí yóò jíròrò iṣẹ̀ sílẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan nínú èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá. Iṣẹ̀ yìí ṣàmúlò tíórì Government and Binding (GB) tí Chomsky gbé jáde ní oḍún 1981-1982 nítorí kò sí awuyewuyè ajemọ̀-síntàsi kan tí GB kò lè yanjú. Kí a ba lè rí òkodorò èrì tó fẹ̀ṣẹ̀ múlẹ̀ dì mú lóri iṣẹ̀ sílẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan nínú èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá, a gba ohùn sílẹ̀ lẹ̀nu àwọn oṃo-ìlú (abénà-imọ̀) tó gbọ̀ àwọn àṣàyàn èka-èdè tí a ní ṣiṣẹ̀ lé lóri náà ní àgbọ̀dijú; a sì tún kàn sí àwọn ìwè lóri rẹ̀. Iṣẹ̀ yìí ṣe ìwádíí ìjìnlẹ̀ láti mọ̀ bóyá sílẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan ló ní fi ibátan hàn ní tòótọ̀ nínú èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá. Ìwádíí wa fídì rẹ̀ múlẹ̀ pé sílẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan ló ní fi ibátan hàn ní tòótọ̀ nínú èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá. Èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá męta ni a ṣàmúlò fún iṣẹ̀ yìí. Àwọn ni èka-èdè Ègbá, Ìjẹ̀bù, àti Ìkalẹ̀

Òrọ̀ tó ṣe kókó: Sílẹ̀bù olóhùn àárín (SOA), Àpólà oníbàátan, Gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá

1. Ifáàrà

Olótọ̀ ní tònun ọ̀tọ̀ ló ṣe kólẹ̀ rẹ̀ sí Ọ̀tọ̀. Gégé bí a ti ṣe mọ̀ pé iṣẹ̀ sílẹ̀bù olóhùn àárín àti sílẹ̀bù olóhùn òkè kò jọra wọn nínú ède Yorùbá àjùmọ̀lò. Sílẹ̀bù olóhùn àárín (SOA) ní ohùn ṣe pèlu ọ̀rọ̀-orúkọ; èyí tùmọ̀ sí pé àárín àpólà orúkọ ló ti máa ní jẹyọ. Ní ìdàkejì èwẹ̀, ọ̀rọ̀-ìṣe ni sílẹ̀bù olóhùn òkè (SOO) ní bá rìn; èyí tùmọ̀ sí pé àárín ọ̀rọ̀-orúkọ àti ọ̀rọ̀-ìṣe ló ti máa ní farahàn.

Àpẹẹrẹ

1. ai. Ilé Kúnlé. 'Kunle house'

house Nom

aii. Ilé e Kúnlé. 'Kunle's house'

house SOA Nom

bi. Adé Kékeré. 'A small crown'

crown small

bii. Adé e Kékeré. (ìpilẹ̀) 'Kekere's crown'

Nom SOA Nom

ai. Òjò ó rọ̀ ní àná. (ihun ìpilẹ̀)

1 SOO

1 aii. Òjọ̀ rọ̀ ní àná. (ihun òkè)

1 bi. Ọ̀ba ó wọ̀ àjà (ihun ìpilẹ̀)

1 SOO

bii. Ọ̀bá wọ̀ àjà (ihun òkè).

Àpeṣeṣe 1 ní sàfihàn sílẹ̀bù olóhùn àárín (SOA) nìgbá tí 2 ní fi sílẹ̀bù olóhùn òkè hàn.

Ìṣe yìí yó wo ìṣe sílẹ̀bù olóhùn àárín inú àpólà oníbaátan nínú èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá ní àwòfin. Kí á ba lè rí èrì tó yèkoro, a oò ṣiṣe lóri èka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn méta: Ègbá, Ìjẹ̀bù, àti Ìkálẹ̀.

2. Njẹ̀ sílẹ̀bù olóhùn àárín ló ní fi ìbátan hàn nínú àpólà oníbaátan nínú èdè Yorùbá?

Awóbùlúyì (2008) gbà pé kì í ṣe sílẹ̀bù olóhùn àárín (SOA) ló ní ṣiṣe ìbátan nínú àpólà oníbaátan èdè Yorùbá ní èrò tó tako ti Ajíbóyè (2004, 2008, & 2010). Kókó méta ni Awóbùlúyì fà jade fún itakò rẹ̀. Wọ̀nyí ni àwọ̀n kókó nàa: (a) àitẹ̀lé ìlànà tó yẹ (b) èrì tí kò fẹ̀sẹ̀ múlẹ̀ (d) èrì tuntun láti inú èka-èdè Mọ̀bà. Fún èkúnrẹ̀rẹ̀ àlàyé, wo Awóbùlúyì (2008). Èrì tuntun tí Awóbùlúyì mú jade láti inú èka-èdè Mọ̀bà ni pé èka-èdè nàa fàyè gba ọ̀rọ̀ oníbejì bí i Kúnlé/Ikúnlé.

Àpeṣeṣe:

A. Ilé *i* kúnlé= Ilé *e* Kúnlé.

Tí a bá tẹ̀lé A a oò ri pé àrànmọ̀ ló wáyé láàárín *e* àti *i*, ní èyí tó túnmọ̀ sí pé kì í ṣe SOA ló fi ìbátan hàn.

Ajibóyè jẹ̀ kó di mímọ̀ pé lóòótọ̀ ni ọ̀rọ̀ oníbejì wà nínú èka-èdè Mọ̀bà àmọ̀ fún itenumọ̀ ni ọ̀rọ̀ bí i 'Ikúnlé' wà fún. Fún èkúnrẹ̀rẹ̀ àlàyé, wo Ajíbóyè (2010).

3. Kíló ní fi ìbátan hàn nínú àpólà oníbaátan nínú èdè Yorùbá?

Bí a bá sọ̀ pé kì í ṣe SOA ló ní fi ìbátan hàn nínú àpólà oníbaátan Yorùbá, kí ni ó ní fi ìbátan hàn pátó nínú èdè nàa? Àwọ̀n Yorùbá bọ̀ wọ̀n lóhun tó ba jọhun la fi ní wéhun, e jẹ̀ kí a wo èdè Gẹ̀ẹ̀sì fún àpeṣeṣe, ('s) ló ní fi ìbátan hàn nínú àpólà oníbaátan Gẹ̀ẹ̀sì. Àpeṣeṣe

3. (a) Kunle's Cap

(b) Fìlà Kúnlé

(d) Fìla Kúnlé

Bí a bá wo (3b) dáádáa, ìtunmò tí yòò fún wa nígbà tí a bá pè é jáde ni fìlà kún ilé 'The house is filled with caps'. È jẹ kí á wo (3d) fínífiní, ìtunmò tí pípè jáde rẹ yòò fún wa ni fìla Kúnlé 'Kunle's cap'. Làìsàwíjàre asán, ohun tó fi ìbàtan hàn ní 3d ni SOA.

4. Tíòrì Government àti Binding (GB)

Tíòrì Government àti Binding (GB) tí Chomsky (1981-1982) ṣe àgbékalẹ̀ rẹ̀ ni a óò ṣàmúlò fún iṣẹ̀ yìí níòrì GB ni tíòrì ajẹmọ́-síntásì àkókó tí a máa gbé kàrì ilànà àti èto àwòkòṣe èdè níòrì tó gbà pé ọ̀pọ̀ gírámà èyíkéyìí èdè fara jọ ti gbogbo èdè ní àgbáyé, ìdi rẹ̀ sì ni èyí tó fi jẹ̀ gíràma káriayé. GB jẹ̀ kó di mímọ̀ pé a lè pín gírámà sí ọ̀nà méjì: Ìpele itépepe àti èto òfin. Tíòrì yìí jẹ̀ ti oníbejì (Government àti Binding); Government dá lóri ibáṣepọ̀ láààrin àwọn ọ̀rọ̀ orúkọ àti àwọn wúnrèn ajẹmọ́-síntásì; Binding dá lóri ibáṣepọ̀ láààrin ọ̀rọ̀ arọ̀po-orúkọ àti isọ̀ ní èyí tí àwọn méjèjèjì n tọ̀ka sí ẹnì/ohun kan náà

5. Ifarahàn sílébù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan nínú ẹ̀ka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn yorùbá.

A ṣe àyàbá lókè kí ohun tí a fẹ̀ jíròrò nípa iṣẹ̀ SOA nínú àpólà oníbàátan nínú ẹ̀ka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn yorùbá lè yé wa yékéyéke níòrì ibi peḷeḷe latí n mú ọ̀lẹ̀ jẹ. Wàyì ọ̀, a óò jíròrò lẹ̀kùn-únréré lóri ifarahàn sílébù olóhùn àárín inú àpólà oníbàátan nínú ẹ̀ka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá. Gégé bí a ti ṣe sọ̀ sáájú, ẹ̀ka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn⁴ méta la óò wò: Ègbá, Ìjẹ̀bù, àti Ìkálẹ̀. Ọ̀nà méta sì ni a óò gba wo ifarahàn SOA nínú àwọn ẹ̀ka-èdè wọ̀nyí:

a. APO ONIB (Ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ orúkọ +K)

b. APO ONIB (Ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ aṣàpẹ̀júwe)

d. APO ONIB (Ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ orúkọ +F)

5.1 APO ONIB (Ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ orúkọ +K)

Ìhun àkókó tí a óò gbéyèwò ni àpólà oníbàátan tó ní ihun ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ orúkọ tí kónsónántì bẹ̀rẹ̀ rẹ̀. Èyí tùmọ̀ sí iní àti olóhùn (tó bẹ̀rẹ̀ pẹ̀lu iro kónsónántì). Ègbá, Ìjẹ̀bù, àti Ìkálẹ̀

4. a. Orí i Títí 'Titi's head'

b. Àya Wálé 'Wale's chest'

4 Ipín sí ọ̀rì ẹ̀ka-èdè Yorùbá tí Awóbùlúyì 1998 ni a ṣàmúlò.

di. Ilé e Bólú 'Bolus house' (Ègbá)

dii. Ulé e Bólú 'Bolus house' (Ìjèbú, àti Ìkálè)

e. Àwòrán an Gbèjà 'Gbeja's picture'

Bí a bá wo gbogbo àpèrè (4) dáadáa, a óò şàkíyèsí pé ìjẹyọ SOA inú àpólà oníbàátan ló ní fi íbátan hàn nínú àwọ̀n ẹ̀ka-èdè mètẹ̀tẹ̀ta yí. Àtúpàlẹ̀ ìsàlẹ̀ yí yòò túbò jẹ́ kí èyí fojú hàn kedere sí i.

5a. APÓLÀ ONÍBÀÁTAN

ÌNÍ

Ilé SOA OLÓHUN

e Bólú

5b. APÓLÀ ONÍBÀÁTAN

ÌNÍ

Àwòrán SOA OLÓHUN

an Gbèjà

5d. APÓLÀ ONÍBÀÁTAN

ÌNÍ

Àyà SOA OLÓHUN

a Wálé

Láísí SOA, ìtumò tí àpèjádé 5a ò bá fún wa ní *ilé bólú* 'a house met Olú' ; 5b kò bá fún wa nítunmò *àwòrán gbèjà* 'the picture avenged', nígbà tí 5d kò bá fún wa ní ìtumò *àyà wálé* 'chest came home'

5.2. APO ONIB (Ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ aṣàpẹ̀júwe)

Ìhun ẹ̀lẹ̀ẹ̀kejì tí a ọ̀ò gbéyèwò nínú àwọn ẹ̀ka-èdè mètẹ̀tẹ̀ta yí ni àpólà oníbàátan tó ní àkóónu ọ̀rọ̀ orúkọ àti ọ̀rọ̀ aṣàpẹ̀júwe. Àpẹ̀rẹ̀

Ègbá, ìjẹ̀bú, àti ìkálẹ̀

6. ai. Orí kékeré	'a small head'
aii. Orí i kékeré	'Kekere's head'
bi. Filà dúdú	'a black cap'
bii. Filà a dúdú	'Dudu's cap'
di. Ajá kúkúrú	'a short dog'
dii. Ajá a kúkúrú	'Kukuru's dog'

Wíwo ai,bi,di ní 6 finífini , a ọ̀ò ri pé ìbátan kankan kò fara hàn bí kò ẹ̀ aṣàpẹ̀júwe lásàn, àmọ́ tí a bá wo aii,bii,dii ní 6 lánwòfín, a ọ̀ò ri pé ìbátan n jẹyọ; ohun tó fa iyàtò láàrín (i) àti (ii) ní 6 ni SOA, SOA yì sì sọ àpólà alàpẹ̀júwe di oníbàátan. E jẹ́ kí á wo itúpalẹ̀ isàlẹ̀ yì fún itànmọ̀lẹ̀ sóhun tí à n ṣàlàyẹ̀.

7a.ÀPÓLÀ ORÚKỌ

Ọ̀RỌ̀-ORÚKỌ	AṢÀPẸ̀JÚWE
-------------	------------

Filà	dúdú
------	------

7b.APÓLÀ ONÍBÀÁTAN

ÌNÍ

Filà	SOA	OLÓHUN
------	-----	--------

a	Dúdú
---	------

8a.ÀPÓLÀ ORÚKỌ

Ọ̀RỌ̀-ORÚKỌ	AṢÀPẸ̀JÚWE
-------------	------------

Ajá	kúkúrú
-----	--------

8b.APÓLÀ ONÍBÀÁTAN

ÌNÍ

Ajá SOA OLÓHUN
a Kúkúrú

5.3. APO ONIB (Òrò orúkọ àti òrò orúkọ +F)

Ohun tí èyí n sọ ni iní àti olóhun; olóhun yìi gbọdò bèrè pèlu ìro fàwèlì.

Apeṣere:

Ègbá, Ìjèbú, àti Ìkálè

9. a. Filà ògá= Filògá 'Boss' cap'
b. Owó Adó 'Ado's money'
d. Etí Àká=Etááká 'Aka's ear'

Àkíyèsì níbi ni pé SOA kò fojú hàn gbangba bí i ti ihun méjì àkókọ tí a ti jíròrò lókè ní èyí tó tùmọ sí pé ó fara sin ni (*in covert*). Kì í ṣe inú ède Yorùbá nikan ni irú èyí ti máa n ṣelè, ó n wáyé nínú ède Gẹ̀ẹ̀sì náà; bí olóhùn bá parí pèlu lèta 's', ('s) tó n fi ìbátan hàn nínú àpólà oníbaátan Gẹ̀ẹ̀sì yóò wà ní ifarasin (*in covert*).

Apeṣere

10. a. Boss' wife 'Aya ògá'
b. Jesus' tomb 'Iboji i Jésù'
d. Collins' house 'Ilé e Collins'

Àtúpàlẹ̀ isalẹ̀ yìi yóò fún wa ní òye sí i lóri ohun tí à n ṣalàyé.

11. ÀPÓLÀ ONÍBÁÁTAN

Olóhun

Jesus I Ìní
Ø tomb

12. ÀPÓLÀ ONÍBÁÁTAN

Olóhun

King	Ìní	
‘s		tomb
13.APÓLÀ ONÍBÀÁATAN		
Ìní		
Owó	SOA	OLÓHUN
Ø		Àdó

13 jẹ ká rí òkodoro ẹrì pé SOA lè farasin nínú àwọn ẹka èdè yìi gégé bí ó ti ẹ jẹyọ ní 11 nínú ède Gẹ̀ẹ̀sì.

5. Àgbáloḡbábò

Èrì tó dájú ti fidi rẹ̀ múlẹ̀ pé sílẹ̀bù olóhùn àárín ló ń ṣiṣẹ̀ ìbátan nínú àpólà oníbàáatan nínú àwọn ẹka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá. Ohun tó yani lẹnu ní pé kò sí àmí tàbí lẹ̀tà kan pátó fún SOA nínú àwọn ẹka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn yorùbá yìi ní èyì tó yátò sí ti Gẹ̀ẹ̀sì (‘s); ohun tí a tún wòye ni pé ìro fàwẹ̀lì ni sílẹ̀bù olóhùn àárín yìi máa ń jẹ. A ṣàkíyèsì pé tí olóhùn bá bèrẹ̀ pẹ̀lú ìro fàwẹ̀lì, SOA yòó farasin (*in covert*) lópò igbà gégé bí ó ẹ hàn ní 13; tí ó bá bèrẹ̀ pẹ̀lú ìro kónsonántì, SOA máa hàn kedere (*in overt*) gégé bí ó ti ẹ hàn lókè. Pẹ̀lú ẹrì tó fẹ̀sẹ̀- múlẹ̀ láti-inú àwọn ẹka-èdè gúsù-mọ̀-ìlà-oòrùn Yorùbá, iṣẹ̀ yìi faramó èrò àti àbá Ajíbóyè 2004,2008, àti 2010 tó ṣàlàyé wí pé sílẹ̀bù olóhùn àárín (SOA) ló ń fi ìtumọ̀ ìbátan hàn nínú àpólà oníbàáatan Yorùbá.

ÌWÉ ÌTỌ́KASI

- Ajibóyè, O. (2004). ‘Genitive Constructions in Yoruba. Paper read at the 35th Annual Conference on African Linguistics, Harvard University.
- Ajibóyè, Oládiípo. (2008b). Iṣẹ̀ Fàwẹ̀lì Olóhùn Àárín inú Àpólà Oníbàáatan Yorùbá: Èrì láti inú àwọn èdè miiran. Yorùbá : Journal of the Yorùbá Studies Association of Nigeria. 5.
- Ajibóyè, Oládiípo. (2010). Iṣẹ̀ Fàwẹ̀lì Olóhùn Àárín inú Àpólà Oníbàáatan Yorùbá: Èrì láti inú àwọn èdè miiran. Yorùbá: A reply to Awobuluyi’s rejoinder. Yorùbá : Journal of the Yorùbá Studies Association of Nigeria. 6.
- Awobuluyi, Oladele. (2008a). Iṣẹ̀ Fàwẹ̀lì Olóhùn Àárín inú Àpólà Oníbàáatan Yorùbá: a rejoinder. Yorùbá : Journal of the Yorùbá Studies Association of Nigeria. 5.
- Chomsky, Noam. (1981). Lectures on Government and Binding. Dordrecht: Foris.

Chomsky, Noam. (1982). Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding, MIT Press.